

Over sekseverschillen en competitievervalsing in de sport

Van man naar vrouw en dan winnen

Sophie Broersen

Zijn alle vrouwen die aan een sportieve competitie meedoen wel vrouwen? Zo nu en dan hoor je van een transseksueel die medailles wegkaapt voor de neuzen van biologische vrouwen. Hoe zit dat en waarop berusten de sportieve verschillen tussen mannen en vrouwen eigenlijk?

Een vrouw wint een hardloophwedstrijd, maar de vraag is of ze eigenlijk wel een vrouw is. Of een vrouw wint een wielervedstrijd, maar die vrouw blijkt ooit een man geweest te zijn. Het zijn gevallen die recentelijk veel stof deden opwaaien. In het eerste geval ging het om de Zuid-Afrikaanse 800- en 1500-meterloopster Caster Semenya (1991), de Nederlandse wielrenster heet Natalie van Gogh (1974).

De grens tussen man en vrouw is niet altijd duidelijk en dat kan in de sport vragen opleveren. Voor gevallen waarbij interseksualiteit mogelijk een rol speelt, zoals Semenya, en eerder bijvoorbeeld de Nederlandse sprintster Foekje Dillema (1926-2007), zouden regels moeten komen, was de conclusie van experts op dit gebied. Zij kwamen in januari bijeen, onder leiding van het Internationaal Olympisch Comité (IOC). En de beoordeling zou van geval tot geval moeten plaatsvinden.

Maar waar de grens ligt, blijft voorlopig onduidelijk. Voor transseksuele sporters is de knoop overigens al eerder doorgehakt. Het IOC besloot al in 2004 dat transseksuelen mogen meedoen aan sportcompetities, mits de

Hardlooperster Caster Semenya meet zich sportief met andere vrouwen; onofficieel is bekend geworden dat zij zowel vrouwelijke als manlijke geslachtskenmerken heeft.

beeld: Corbis

geslachtsoperatie minimaal twee jaar daaraan voorafgaand plaatsvond en hormonale therapie zolang werd toegediend dat 'gendergerelateerde' voordelen minimaal waren.

Anatomisch voordeel

Het probleem speelt pas op het moment dat vrouwen die als man zijn geboren, gaan winnen, zegt Tim Takken, inspanningsfysioloog aan het Wilhelmina Kinderziekenhuis in Utrecht. 'In het geval van Van Gogh werd haar aanwezigheid in de vrouwencompetitie gedoogd toen ze net begon met fietsen en ze nog niet zo erg goed was. Na veel training won ze wedstrijden en kregen de andere deelnemers er meer moeite mee.' Want dat een vrouw die ooit man was, voordeel heeft boven vrouwen die als vrouw zijn geboren, lijkt logisch.

Takken: 'Het voordeel van grotere lengte en meer opgebouwde spiermassa hou je ook na de sekseverandering, zolang je actief blijft.' Mick van Trotsenburg, gynaecoloog/endocrinoloog bij het genderteam van het VUmc, is daar niet van overtuigd. Van Trotsenburg begeleidt veel patiënten bij de transitie van man naar vrouw. 'Zij krijgen eerst een lange periode vrouwelijke hormonen toegediend en anti-androgenen, die de aanmaak van testosteron blokkeren. Zodra

de testosteronlevels afnemen, nemen spierkracht en -massa af. Dat merken deze mensen al na een paar weken en ze voelen zich dan ook zwakker.' Aan het einde van het langdurige transitietraject staan de

geslachtsaanpassende operaties, waaronder een orchidectomie (chirurgische verwijdering van de testes, *red.*). De aanmaak van testosteron verdwijnt daarmee.

Van Trotsenburg: 'Ja, een heel klein beetje androgenen wordt door de bijnierschors geproduceerd, maar die hoeveelheid is niet relevant. Bij biologische vrouwen zijn de bloedspiegels van androgenen op dat moment zelfs hoger, want zij maken deze aan in hun eierstokken.'

Van Trotsenburg denkt dat een transseksuele vrouw, die dus als man is geboren, mogelijk wel een anatomisch voordeel heeft ten opzichte van biologische vrouwen, dat echter door de complete androgeensuppressie wordt geneutraliseerd: 'Ik kan me voorstellen dat transseksuele vrouwen juist extra hard moeten trainen om op een gelijk niveau te komen met andere vrouwen. Tenzij ze androgenen toegediend krijgen, maar dat zou oneerlijk zijn. Overigens is het ook zeer onwaarschijnlijk dat deze vrou-

wen testosteronachtige middelen gebruiken, want dat zou virilisatie kunnen veroorzaken, en dat is het laatste wat ze willen. Terwijl ik het als arts niet erg zou vinden als deze groep een snufje androgenen toegediend zou krijgen, in verband met de chronische vermoeidheid waar ze doorgaans mee kampen.' Van Trotsenburg ziet in de winnende wielrenner die ooit een man was, overigens een uitzondering. 'Over het algemeen moet ik als arts deze vrouwen juist stimuleren om te gaan sporten. Het zijn toch vaak mensen die een rugzak met problemen hebben, een iets deviant levenspad hebben bewandeld en mogelijk door al hun problemen minder belang hechten aan een gezonde levensstijl.'

Gender trouble

'In Nederland zijn relatief veel transseksuelen, maar in de sport zijn ze doorgaans niet zichtbaar', zegt Agnes Elling, sportsociologe aan het W.J.H. Mulier Instituut (centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek). Niet vreemd, vindt Elling, die onderzoek doet naar transseksuele sporters. 'Zodra deze vrouwen medailles gaan winnen, worden er doorgaans vragen gesteld, zeker bij transseksuelen die uiterlijk nog mannelijke trekken hebben. Maar die aandacht zoeken deze vrouwen niet. Ze willen niet als ex-man op de Bühne staan, ze willen juist als vrouw leven.' Dat andere vrouwen het oneerlijk vinden om van een transseksuele vrouw te verliezen, begrijpen zij zelf ook, zegt Elling: 'Zelf zijn ze ook bang dat ze een oneerlijk voordeel hebben in de competitie.' Elling verwacht de komende tijd nog wel meer *gender trouble* in de sport: 'Het gaat om een groeiende groep mensen, die steeds zichtbaarder wordt. En de gevoeligheid zal blijven bestaan.'

Ook zij ziet het er voorlopig niet van komen dat er heldere regels zijn voor vrouwen als Caster Semenya, de atlete van wie onofficieel bekend is geworden dat zij zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtskenmerken zou hebben. 'Want wie bepaalt wanneer het voordeel te groot is om nog met de vrouwen mee te doen? Tussen mannen onderling zijn er ook grote verschillen in testosteronproductie. Als een man extra veel testosteron aanmaakt en geen doping gebruikt, stelt niemand daar vragen bij.' Tim Takken: 'Uiteindelijk kan ik ook geen goede basketballer worden, omdat ik nou eenmaal niet 2 meter 10 lang ben. Moeten de lange basketballers worden uitgesloten, omdat de strijd oneerlijk is? Je hangt toch ook geen gewichten aan de fiets van de meeste getalenteerde wielrenner?'

Zodra transseksuele vrouwen medailles gaan winnen, worden er vragen gesteld

Canadese mountainbikester en transseksueel Michelle Dumaresq (midden) won in 2006 een wedstrijd. Danika Schroeter (links) werd tweede en droeg uit protest een t-shirt met de tekst: '100% pure woman champ'. Schroeter werd hiervoor drie maanden geschorst.

zegt Tim Takken. 'Een grijze zone tussen mannen en vrouwen zal er altijd zijn. Dat zullen we moeten accepteren. Ook al heeft iemand fysiologisch gezien misschien een voordeel, meer gezien moeten we deze sporters toelaten.'

Spierkracht

Waarom presteren mannen eigenlijk beter dan vrouwen in sport? Inspanningsfysioloog Takken ziet de verschillen geleidelijk aan ontstaan: 'Tijdens de ontwikkeling, tot een jaar of 11, 12, gaan jongens en meisjes eigenlijk gelijk op wat betreft spierkracht en uithoudingsvermogen. Maar dan begint de puberteit en ontstaan er verschillen. De meisjes bereiken al eerder hun maximum als het gaat om zuurstofopname en kracht. Jongens groeien daarin door tot hun 17de of 18de.'

En uithoudingsvermogen en spierkracht zijn nou net dé twee factoren die van groot belang zijn in bijna alle (fysieke) sporten. Bioloog Tim van Wessel is docent en onderzoeker aan de faculteit Bewegingswetenschappen van de VU in Amsterdam en geeft ook onderwijs over medische en sportfysiologie aan de Universiteit Twente. Volgens hem berust een groot deel van het verschil in sportprestaties op spiermassa: 'Mannen hebben meer en grotere spiervezels. En dat heeft te maken met hormonen. Androgenen, met name testosteron, zorgen voor de aanmaak van spiervezels. Zodra die hormoonproductie wegvalt, neemt de spiermassa af.' Ook qua duurvermogen zijn vrouwen doorgaans in het nadeel. Dat heeft met twee

factoren te maken, volgens Van Wessel: de hoeveelheid energie en de hoeveelheid zuurstof die beschikbaar zijn. 'En hoeveel zuurstof je naar de spieren krijgt, hangt af van welk type spiervezel er voornamelijk aanwezig is, hoeveel er wordt opgenomen door de longen, en hoeveel er wordt getransporteerd. En het transport hangt af van de pompcapaciteit van het hart en vervoer door de rode bloedcellen.' Mannen zijn ook hier doorgaans in het voordeel: hun hartspier is groter en sterker, hun hemoglobinegehalte is hoger en ook hun longcapaciteit is groter. Takken: 'Doordat mannen langer doorgroeien, is de thorax groter en zijn de longen ook groter. Die betere longfunctie hebben ze ook wel nodig voor hun grotere spiermassa.'

Klein en soepel

Naast de fysieke kant, spelen er ook psychologische verschillen op sportgebied tussen mannen en vrouwen. Hormonale verschillen zouden ook die kunnen verklaren, zegt Van Trotsenburg: 'Competitiedrang wordt ook aangezwengeld door testosteron.' Sportsociologe Elling verwacht op dat gebied overigens wel verandering: 'Competitie en prestatiedrang zijn stereotype mannelijke waarden. Maar dat is voor een deel maatschappelijk bepaald en aan verandering onderhevig. Zo zie je al dat vrouwen in de loop van de tijd meer zijn gaan sporten.'

Overigens zijn er ook sporten waarbij vrouwen een voordeel kunnen hebben, zegt Takken: 'Mannen zijn nu eenmaal gemiddeld langer en sterker, en dat zijn voordelen bij de meeste sporten. Maar bij turnen kun je je voorstellen dat klein en soepel zijn belangrijker is, maar daar beoefenen mannen en vrouwen andere onderdelen. Vrouwen zie je niet aan de ringen hangen of paard voltige doen, onderdelen die juist weer meer kracht vergen.' In theorie zouden vrouwen ook kunnen winnen van mannen, als ze maar lang genoeg volhouden. Lettelijker dan. Takken: 'Vrouwen verbranden iets beter vet dan mannen. Juist op de zeer lange afstanden zouden ze daar theoretisch voordeel bij kunnen hebben. Maar ja, toch zijn het vaak mannen die meedoen aan dit soort extreme uitdagingen, zoals langlaufend de Noordpool oversteken.'

